

MISIR BASININDA MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİ TÜRK-SOYET İLİŞKİLERİ (1919-1923)

YILMAZ, Mehmet Serhat*
TÜRKİYE/TURÇIA

ÖZET

Mustafa Kemal önderliğinde başlatılmış olan Türk Millî Mücadele hareketinin dış politikası dönemin dünyasının gerçeklerini gören bir anlayış ile şekillendirilmiştir. Millî Mücadele dönemi Türk dış politikasının esasını Atatürk'ün belirlediği tam bağımsız yeni bir Türk devleti kurmak düşüncesi oluşturmaktaydı. Bu bağlamda dış politikanın çerçevesi; tam bağımsızlık, karşılıklı haklara saygı, iç işlerine müdahalenin reddi ve bu esaslar içerisinde komşu ülkeler ve dünya ile barış içerisinde iyi ilişkiler kurmak olarak ifade edilebilir.

Bu bildiri, Türk Millî Mücadele Dönemi Türk-Sovyet ilişkilerinin Mısır basınında nasıl algılandığı ve değerlendirdiği sorusu üzerine temellendirilmiştir. İhtiyaç duyulan veriler, çalışma sahibinin 2001-2002 yıllarında Kahire'de Ain Shams Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde okutman olarak görev yaptığı sırada Mısır Millî Kütüphanesi Süreli Yayınlar Bölümü'nde yaptığı çalışmalardan elde edilmiştir. Burada 1919-1923 yılları arasında Kahire'de yayımlanmakta olan **Al-Ahbar**, **Al-Ahram** ve **El-Mukattam** gazeteleri örneklem olarak seçilmiştir.

Bu gazetelerden milliyetçi yayın politikasına sahip olan **Al-Ahbar**'da Batılı devletlerin özellikle İngiltere'nin Doğu politikasının iflas ettiğini ve bu boşluğun Sovyetler tarafından doldurulduğunu daha başından itibaren belirterek, Türkiye'nin dünya siyasetinde yerinin kuvvetlendiği, bunun Türkiye'nin Bolşevikleşmesi anlamına gelmediği ve Türkiye'nin Sovyetlere tabi olmayacağı ifade edilmektedir. **Al-Ahram** gazetesinde Dünyada gelişen mevcut siyasi durumun Türkleri Sovyetlere yakınlaştırdığını bunun konjonktürle ilgili olduğunu Mustafa Kemal'in adil ve kalıcı bir barış için çalıştığını ve bunun Bolşevik olma anlamına gelmediği vurgulanmaktadır. **El-Mukattam** gazetesinde ise Sovyetlerin hedefinin uzun vadede Türklerin aleyhine olduğu vurgulanmaktadır.

Sonuç olarak, Batılı ülkeler özellikle İngiltere tarafından Türk-Sovyet ilişkilerinin algılanış biçimi ve Türkiye'nin Bolşevik olabileceği endişelerine dikkate alındığı zaman Mısır basınında bu ilişkilerin Batılı ülkelerdeki kadar fazla bir etki yaratmadığı, söz konusu ilişkilerin I. Dünya Savaşı sonunda gelişen siyasi atmosfere bağlı olarak geliştiği ve Türk Hükûmeti'nin izlediği

* Yrd. Doç. Dr., Kastamonu Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Kastamonu/
TÜRKİYE. e-posta: serhaty@gazi.edu.tr

tutumun söz konusu şartlara uygun gerçekçi bir politik tavır olarak algılandığı söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Atatürk, Mısır Basını, Millî Mücadele, Türk-Sovyet İlişkileri.

ABSTRACT

Turkish-Soviet Relations During the National Struggle Period on Egyptian Press (1919-1923)

The foreign policy of the Movement of Turkish National Struggle that it was started under the leadership of Mustafa Kemal was formed in the light of the idea being able to comprehend the realities of the world of that time. A complete independent and a new Turkish State determined by Atatürk constituted the basis of foreign policy of The National Struggle Period. In this context, it can be expressed that the frame of this foreign policy are consisted of complete independence, mutual respect for rights, refusal to interference for domestic affairs and establishment of good relationships with neighbour countries and the world on the basis of aforementioned foundations.

This report is based on the question that how Turkish – Soviet relations were fixed and evaluated on Egyptian Press at the time of Turkish National Struggle Period. The data required was obtained via studies obtained from the Periodical Publications Department of The Egyptian National Library by the owner of the study who was a lecturer at the Faculty of Arts of University of Ain Shams in Cairo between 2001-2002 years. **Al-Ahbar**, **Al-Ahram** and **El-Mukattam** newspapers which used published during 1919-1923 in Cairo have been selected as exemplifications.

Consequently, clarifying at the beginning of the comments in **Al-Ahbar** having the policy of nationalist broadcast that the east policies of Western countries, especially of England, were crashed and so Soviet Union filled this gap, it's expressed that Turkey's place in the world policy got strong but it did not mean that Turkey would go Bolshevik way and Turkey was never dependent on Soviet Union. In El-Ahram, it's been emphasized that the present political affairs in the world made Turkey and Soviet Union closer but this situation was dependent on the conjuncture and Mustafa Kemal worked a permanent and fair peace and that did not mean being Bolshevik. As for El-Mukattam, it's emphasized that the policies of Soviet Union were against Turkish people in the long run.

Consequently, when considering the perception of Turkish-Soviet relations by western countries especially by England and the anxieties about being Bolshevik of Turkey, on the contrary western countries, on Egyptian Press there was not so strong impact and the aforementioned relations were developed relating to political atmosphere occurred as a result of World War I and the

attitude followed by The Turkish Government was comprehended as a realistic political manner suited the conditions in question.

Key Words: Atatürk, Egyptian Press, National Struggle, Turkish-Soviet Relations.

GİRİŞ

Millî Mücadele dönemi Türk dış politikasının esasını Atatürk'ün belirlediği tam bağımsız yeni bir Türk devleti kurmak düşüncesi oluşturmaktaydı. Amasya Genelgesi ile millî bağımsızlık ve egemenlik düşüncesi açıklanmış, Erzurum ve Sivas Kongreleri ile bu husus ilan edilmiş, Büyük Millet Meclisi'nin açılması ile de meşru bir temele oturtulmuştur. Yeni Türk devleti tam bağımsızlık ilkesini esas alırken Misak-ı Millî ile de sınırlarını gerçekçi bir biçimde çizmiştir. Bu bağlamda dış politikanın çerçevesi; tam bağımsızlık, karşılıklı haklara saygı, iç işlerine müdahalenin reddi ve bu esaslar içerisinde komşu ülkeler ve dünya ile iyi ilişkiler kurmak olarak ifade edilebilir. (Aybars, 1988: 295).

Atatürk, Türkiye'nin dış politika esaslarını belirlerken, milletlerarası ilişkileri etkileyen ilkelerle, ülkenin millî çıkarlarını göz önünde bulundurmuştur. Türkiye, Millî Mücadele'den sonra bağımsızlığını bu gerçekçi politika sayesinde, koruyabilmiştir. (Gönlübol, 1997: 145-146). Türkiye'de Millî Mücadele hareketi başladığı zaman Sovyetler Birliği müstesna, diğer büyük devletlerle savaşmak zorunda kalınmıştır. Sovyetlerle siyasi ilişkilerin kurulması ideolojik sebeplerden ileri gelmemiştir. İki devlet arasında imzalanan 1921 Antlaşması, şartların doğurduğu bir gerekliliktir. (Gönlübol, 1997:146). 1921 Antlaşmasının imzalanması için Türk heyeti Moskova'ya hareket ettiği sırada Rusya'nın dostluğu ile komünizm arasında bir bağın bulunup bulunmadığı sorusunu Mustafa Kemal şu şekilde cevaplamıştır; "Komünizm içtimai bir meseledir. Memleketimizin hali, memleketimizin içtimai şeraiti, dinî ve millî ananelerinin kuvveti Rusya'daki komünizmin bizce tatbikine müsait olmadığı kanaatini teyit eder bir mahiyettedir. Son zamanlarda memleketimizde komünizm esasatı üzerine teşekkül eden fırkalar da bu hakikati bit-tecrübe idrak ederek tatil-i faaliyet lüzumuna kani olmuşlardır. Hatta bizzat Rusların mütefekkirleri dahi bizim için bu hakikatin sübutuna kail bulunuyorlar. Binaenaleyh bizim Ruslarla olan münasebet ve muhadenetimiz ancak iki müstakil devletin ittihat esasları ile alakâdardır." (**Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri**, 1997: 26).

Millî Mücadele dönemi Türk-Sovyet ilişkilerine bakıldığı zaman, bu dönem iki devlet arasında bugüne kadar süregelen ilişkilerin en ilgi çekici dönemi olarak görülmektedir. Daha 23 Nisan 1920 tarihinde Ankara'da Millî Hükûmet kurulmadan önce Sovyet Hükûmeti Türkiye ile ilgilenmiş ve "Dünya Proleter İhtilali"nde Türkiye'ye de yer ayrılmıştı. (Armaoğlu, 1984: 307-308). Bolşevik Rusya, amaçlarını gerçekleştirebilmek için dünya ülkelerini iki kısma ayırmış, her bir kısım için uygulanacak taktik ve desteği belirlemişti. Orta Doğu ve Asya'da batı sömürmesine karşı ihtilalin öncülüğünü bölgedeki köylüler ve Batı

sömürgeciliğine karşı bağımsızlık mücadelesi veren halk yapacaktı. Sonuçta bu ülkelerdeki millî kurtuluş mücadelesi Bolşevik ihtilaline çevrilecekti. Sovyet Rusya 1919 yılı Mart ayından itibaren Türkiye'ye bu açıdan bakmış ve bu konuda beklentileri Millî Mücadele boyunca devam etmiştir. Bir başka ifadeyle Millî Mücadele süresince Sovyetlerin Türkiye'ye karşı davranışının temel noktasını bu beklenti oluşturmuştur. (Armaoğlu, 1984: 308).

Sivas Kongresi'nin sona ermesinden iki gün sonra 13 Eylül 1919'da Sovyetler, "Türkiye İşçi ve Köylülerine" hitaben Dışişleri Bakanı Chicherin ve "Müslüman Yakın Doğu Dairesi" başkanı Neriman Nerimanov'un imzaları ile ikinci bir demeç yayınlandı. Burada esas itibarıyla İngiltere'ye hücum edilerek Türk anavatanının kurtarılmasının Türk işçi ve köylüsüne kaldığı belirtiliyordu. (Armaoğlu, 1984: 309).

Nitekim Sovyetlerin 13 Eylül 1919 tarihli demecinin anlamı, 1919 Aralık ayında Chicherin'in Bütün Rusya Sovyetlerinin VII. Kongresi'ne sunduğu raporda daha açık bir şekilde ifade etmiştir. Chicherin raporunda "Uyanan Doğu"dan söz ederek İran, Çin, Kore, Türkiye ve Mısır'daki kapitalizm karşıtı hareketlerin gün geçtikçe daha somut bir hal aldığı ve kaybolan hürriyetlerin tekrar kazanılması için yapılan bu mücadelede yardımcı olmak arzusunda samimi olduklarını ifade etmektedir. (Armaoğlu, 1984: 309).

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılmasından sonra 26 Nisan 1920'de Mustafa Kemal'in gönderdiği bir mektupla Ankara ve Moskova arasında normal ilişkilerin kurulması "askerî ve siyasi bir ittifak" ile "yabancı emperyalizmine karşı" birlikte mücadele edilmesi istenmiş ve Ankara Hükûmeti'nin Misak-ı Millî'ye dayalı olan politikası açıklanmıştır. (Yalçın, 2005: 225, Armaoğlu, 1984: 309).

Mustafa Kemal'in mektubuna 3 Haziran 1920'de Chicherin cevap vermiştir. Bu mektupla Sovyet Hükûmeti askerî yardım ve ittifaktan bahsetmeden her iki Hükûmet arasında derhâl diplomasinin kurulması istenmiş ve iki ülke arasında diplomatik ilişkiler bu suretle başlamıştır. Ankara ile Moskova arasındaki resmi ilişkiler Haziran başında kurulmuş olmakla birlikte daha Mayıs ayı başında Şerif Manatov isimli Sovyet temsilcisi Ankara'ya gelmiş bulunuyordu. (Gönlübol, 1997:16, Armaoğlu, 1984: 311).

İstanbul Hükûmeti temsilcilerinin Sevr Antlaşması'nı imzalamak için 2 Mayıs'ta İstanbul'dan hareket etmelerinin ardından 11 Mayıs'ta Ankara'dan Dışişleri Bakanı Bekir Sami Bey başkanlığında bir heyet yola çıkarak, 19 Temmuzda Moskova'ya ulaşmıştır. Sovyetlerle bir dostluk antlaşmasının esasları 24 Ağustos'ta hazır olmakla birlikte Sovyetlerin Bitlis, Van ve Muş illerinin Ermenistan'a terk edilmesi talepleri sebebiyle Bekir Sami Beyin söz konusu antlaşmayı imzalaması mümkün olmamıştır. (Armaoğlu, 1984: 311-312).

10 Ağustos 1920'de İstanbul Hükûmeti'nin Sevr Antlaşması'nı imzalaması, Batı Cephesinde askerî durumun nezaketini korumasına karşın Doğu

Cephesi'nde Türk birliklerinin başarı kazanması ardından Bolşeviklerle olan Ermeni meselesinin Gümrü Antlaşmasıyla çözümlenmiş olması sürecinde Mustafa Kemal'in 29 Kasım 1920 tarihinde Dışişleri Bakanı Chicherin'e göndermiş olduğu telgrafla "Batılı emperyalistlere karşı" "yakın bir ittifakın kurulması" istenmişti. Diğer yandan da General Ali Fuat Cebesoy Moskova Büyükelçiliğine atanmış ve elçilik heyeti de 1920 Aralık ayı başında zaten Moskova'ya gitmek üzere yola çıkmıştı. Ruslar da bu çerçevede bir elçilik heyetini Ekim ayında Medivani başkanlığında Ankara'ya göndermiş bulunuyordu. (Armaoğlu, 1984: 312-312). Moskova Antlaşması'na giden süreçte Mustafa Kemal, hem Türk-Sovyet ilişkilerinde karşılıklı güveni ve yardımın devamını sağlamak hem de yurt içindeki komünist faaliyetleri denetim altına alma konusunda faydacı davranmıştır. Bu hususta, 22 Ocak 1921'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki gizli oturumda yaptığı konuşmada, Sovyetlerle ilişkide bulunmanın gereğini ve komünizmle bunun ayrı tutulması hususunu açıklamıştır. (Şener, 2007: 182-183).

Ali Fuat Cebesoy başkanlığında Türk elçilik heyeti 19 Şubat 1921 de Moskova'ya ulaşmış ve hemen karşılıklı müzakerelere başlanmıştır. Ali Fuat Paşanın enerjik ve kararlı tavrı ile Lenin'in olumlu yaklaşımı ile görüşmeler sürerken Lenin'in kararıyla Sovyet Hükûmeti, Türklerin yanı sıra Polonya, Orta Avrupa ve Balkan milletlerinin de varlık ve bağımsızlıklarını geniş ölçüde tanımayı ve onlara yardımcı görünme siyasetinin bir antlaşma ile teyidini kabul etmiştir. Fakat bu durum Batıya karşı Sovyet Hükûmeti'nin, milletlerin bağımsızlıklarına Batıdan daha fazla taraftar olduğunu ispat etmek gayretinden kaynaklandığı kadar aynı zamanda uzun dönemde Sovyetlerin milletlerin içerisine girerek onları Moskova'nın nüfuzu altına almaya çalışacakları biçiminde yorumlanmıştır. Bu maksadı dikkate alan Türk heyeti Sovyet siyasetinin birinci kısmından azami surette faydalanmak, ikincisinden ise mümkün olduğu kadar kaçınarak müzakereleri yürütmeyi başarmıştır. (Saray, 1990: 59). Sonuçta 16 Mart 1921 tarihinde Türk-Sovyet Dostluk Antlaşması imzalanmıştır. Büyük Millet Meclisinin Moskova'yla yapmış olduğu antlaşmanın olumlu sonuç vermesiyle Ankara'nın diplomasi alanındaki yalnızlığı son bulduğu gibi özellikle İngiltere'nin I. Dünya Savaşı sonrasında uyguladığı politikaların ve buna bağlı olarak yürüttüğü stratejiler de iflas etmiştir. (Saray, 1990: 62-64, Armaoğlu, 1984: 313-314, Aybars, 1988: 266-267).

Mısır Basımında Türk-Sovyet Yakınlaşması

Millî Mücadele dönemi Türk-Sovyet ilişkilerinin Mısır basımında algılanış biçimine geçmeden önce bu ilişkilerin Batıda özellikle de İngiltere'de nasıl algılandığı üzerinde biraz durmak yararlı olacaktır. 1919 yılı sonu ile 1920 yılı başında ortaya çıkan Türk-Sovyet yakınlaşması ihtimali özellikle İngiltere'de büyük bir endişe ile karşılanmıştır. Hatta 1920 Mayıs ayında Londra'da bir Sovyet İngiliz anlaşmasının görüşmeleri sırasında Başbakan Lloyd George, söz konusu anlaşmaya Sovyetlerin "Kemalistlere" yardım etmemesi şartını

koydurmak istenmiş ise de Sovyetler bunu kabul etmemiştir. (Armaoğlu, 1984:310, Yalçın, 2005: 224).

İngiliz basınında Ankara'daki yeni Hükûmet'in Bolşevik Rusya ile kurduğu yakın ilişkiye şüphe ile bakılıyordu. Bolşevik Rusya'nın devrimci bir devlet olarak, İngiliz İmparatorluğu'na ve kapitalizme son vereceğini açıklaması onların bu şüphelerini, özellikle haklı kılıyordu. Muhafazakâr basının, Ankara'nın Bolşevik Rusya ile olan ilişkisinden duyduğu kaygıyı özellikle dile getirmesi yanında, **The Contemporary Review**'da Mustafa Kemal Paşanın Rusları sevmediği ve Bolşeviklikten korktuğu fakat şartların ve mevcut durumun onu Moskova ile birlikte olmaya zorladığı ifade ediliyordu. (Yılmaz, 2002: 24-25).

Diğer Muhafazakâr İngiliz gazeteleri gibi **The Times** da Türk liderleri üzerinde Bolşevik tesirden endişe duyuyordu. **The Times**'a göre, Türklerin Lozan Konferansı'ndaki sert tutumlarının arkasında Bolşevikler vardı. Zaten Türkler, I. Dünya Savaşı sırasında Alman stratejisinin aleti olmuşlardı. Şimdi ise, İngiltere'nin amansız düşmanı olan Bolşeviklerin bir aleti idiler. (Yılmaz, 2002: 29).

Türk-Rus ilişkilerine oldukça endişeli yaklaşan **The Morning Post**, Türkiye'nin Rusya ile olan ilişkisinin samimi ve başarılı olup olmayacağı konusuna şüpheyle bakar hâle gelmişti. Diğer yandan da Türkiye'nin yeniden inşasının Batı yardımı olmadan başarılmasının imkânsızlığını tekrar ederek bu gerçeğin yeni Türk liderleri tarafından bilindiğinden emin olduğunu ve yeni Türk liderlerinin Bolşeviklere ve Almanlara güvenmediklerini söylüyordu. **The Westminster Gazette**'de seri makaleler yazan J. A. Spender, Türkiye üzerindeki Bolşevik tesir konusuna şüpheli bir tarzda yaklaşıyordu. Spender, dünyada Müslüman bir Türk ile Bolşevik bir Rus kadar, yaşam biçimleri, hükûmetleri ve dinleri birbirine benzemeyen iki insan bulunmayacağını söylüyordu. (Yılmaz, 2002: 35). **The Daily Telegraph**'da ise Türkiye'deki askerlerin Bolşevikliği sevmedikleri ve Moskova'ya siyasi gerekçelerle boğun eedikleri dile getiriliyordu. (Yılmaz, 2002: 38).

Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanmasından sonra Türkiye ve Türk Hükûmeti üzerindeki Bolşevik tesiri ile ilgili İngiliz şüpheleri hafiflemiştir. Daha önce İngiliz gazetelerinin büyük bir bölümü, Türkiye Hükûmeti'nin gerçekte Bolşevik olduğuna ve buna bağlı tavırlar sergilediğine inanıyordu. (Yılmaz, 2002: 46-47).

1927 yılına gelindiğinde artık bütün İngiliz basını Türkiye üzerinde Sovyet etkisi olmadığı konusunda hemfikirdi. **The Times**'ta yayımlanan bir başyazıda, Mustafa Kemal Paşa'nın çok zekice bir diplomasi ile Sovyet tehdidini, Batıyı alarına geçirmek için kullandığını ve bunu da Türkiye'yi Sovyetlere bağlamadan gerçekleştirdiğini yazıyordu. Daha başlangıcından itibaren Türkiye üzerindeki Bolşevik tesirden kuşkulanan Batıya karşı bu konunun, Mustafa Kemal Paşa tarafından ustaca kullanıldığı görülmektedir. (Yılmaz, 2002: 159).

Doğu'da söz konusu ilişkilerin nasıl algılandığı Türk Hükûmeti'nin Sovyetler ve Batılı devletler, özellikle de İngiltere arasındaki durumunun belirlenmesinde Mısır basınının bakışı bizlere bir mukayese yapma imkânı vermektedir. Bu konuda örneklem olarak söz konusu dönemde Kahire'de yayınlanan **Al-Ahbar**, **Al-Ahram** ve **Al-Mukattam** adlı üç büyük gazeteden yararlanılmıştır.

Bu gazetelerden birisi olan **Al-Ahram**, ilk yayın hayatına atıldığı 1876 yılından itibaren Mısır'ın önde gelen gazeteleri arasında yer almıştır. İsmi, "piramitler" anlamına gelen ve Kahire yakınında bulunan üç büyük piramitten (Ahrâmu's-Selâse) almaktadır. Günümüzde de yayın hayatına devam eden **Al-Ahram**, Arap dünyasında tarafsız ve dengeli yayın politikasıyla tanınmaktadır. (İbrahim Abduh, 1982: 50). **Al-Ahram** gazetesinin Mısır Millî Kütüphanesi Süreli Yayınlar Bölümünde bulunan 1919 yılına ait koleksiyonunda hemen hiç eksiklik bulunmamaktadır. Bu dönemde Anadolu'ya ilişkin kısa ve yorumsuz olarak verilen ilk haber "İzmir'in İşgali" haberidir. **Al-Ahram**, 16 May 1919). Gazetede, Mayıs ve Haziran aylarından itibaren Afganistan meselesi, Sovyetler ve Bolşeviklik üzerinde durulduğu görülmektedir. Türkler ve Yunanlılar arasında ilk gayrinizami çatışma haberi ise 7 Haziran 1919 tarihindedir.

Al-Ahram gazetesinde Mustafa Kemal'in ismi ve Ona ilişkin haber ilk defa Erzurum Kongresi'nin toplandığı gün olan 23 Temmuz 1919 tarihinde geçmektedir. "Enver Paşa ve Kemal Paşa" başlığıyla verilen yazıda özetle Mustafa Kemal'in Enver Paşa ile birlikte hareket ettiği ima edilmektedir. **Al-Ahram**'da Temmuz ayından itibaren "Erzurum'da Türk Kongresi" başlıklı haber ile Millî Mücadele Hareketi ve Mustafa Kemal ismiyle daha yakından ilgilenilmeye başlanmış, Sivas Kongresi sonunda "Mustafa Kemal Anadolu'da Ne Yapıyor?" adlı bir makale yayınlanmıştır. Bu makalede Mustafa Kemal'in ordu müfettişliği görevi ile Anadolu'ya geçtiği, mevcut Hükûmeti değiştirmeye kasteden devrim hareketinin lideri olduğu, topladığı meclisi Erzurum'dan Sivas'a taşıdığı ve orada bir Hükûmet kurduğu, askerî ve siyasi kuvvetinin günden güne arttığı belirtilerek Atatürk'ün siyasi hedefleri açıklanmaktadır. **Al-Ahram**, 12 September 1919). Bu tarihten sonra Millî Mücadele Hareketi ve onun iç ve dış ilişkileri günlük haber akışı içerisinde yer bulmaktadır.

Bir diğer gazete olan **El-Mukattam**, 18 Nisan 1888 yılında kurulmuştur. İsmi Kahire yakınlarında bulunan Mukattam Tepesinden almaktadır. **Al-Ahram**'dan sonra ikinci büyük gazete olmuş reformcu eğilimi ile dikkat çekmiştir. (Abduh, 1982: 150-151). El-Mukattam gazetesinde 3 Ocak 1919 (Sayı: 9063) tarihinden başlamak üzere Ocak-Şubat ve Mart aylarında Osmanlı Devleti ve Türkiye'ye ilişkin haber akışı bulunmamaktadır. İngiliz siyaseti yanlısı olarak görülen gazetede bu dönemde özellikle Almanya'nın durumu ile ilgili haber ve makalelerin yer aldığı gözlenmektedir. Yurt dışı bağlantı ve haber ağına sahip olan gazetede düzenli olarak telgraf haberlerine yer verilmekte olup en belirgin haber kaynağı Londra'dır. **Al-Ahbar** gazetesinin bu dönemde Mısır

içindeki gösteriler ve Mısır millî hareketi oluşturma çabalarına karşın Mukattam gazetesinde bu konudaki yayınlara yer vermeyerek farklı bir yayın politikası anlayışı içerisinde olmuştur.

El Mukattam gazetesinde 1 Temmuz 1919 tarihinden itibaren Ağustos ayına kadar Türkiye'deki Millî Mücadele hareketi hakkında aleyhte de olsa haber ve yorumlara rastlanılmamaktadır. Erzurum ve Sivas Kongrelerinin yapılmasına kadar Millî Mücadele hareketinin dışarıda henüz etkili görülmediği veya dikkatlerden kaçtığı şeklinde bir görüntü bulunmaktadır. Mustafa Kemal'in ismi gazetede ilk defa 22 Temmuz 1919 tarihinde kısa bir haber şeklinde ve ona karşı bir anlayışla kaleme alınmıştır. (**El-Mukattam**, 22 (Temmuz (July) 1919). Eylül ayından itibaren kısa haberlere yer verilerek Millî Mücadele aleyhine yayın politikası gütmekte olduğu anlaşılmaktadır. Bu dönemde gazetede "Türkiye Haberleri" başlığı altında İstanbul Hükûmeti ve sulh görüşmeleri, Yunanistan ve Anadolu başlıklı haberlere yer verilmiş olup bu haberler genellikle Londra kaynaklıdır. 4-11 Eylül tarihleri arasında Sivas Kongresi'nin yapılmasının ardından İstanbul ile olan haberleşme irtibatının kesilmesi kararının haber olarak verildiği El-Mukattam'da Anadolu Hükûmeti tarafından bunun İstanbul Hükûmeti'nin tanınmadığı anlamına geldiği belirtilmektedir. (**El-Mukattam**, 14 October 1919). 1920 yılı Temmuz ayında gazetede, çoğunlukla Suriye meselesi adı altında Fransızlara ilişkin yayınlar görülmektedir. 20 Temmuz 1920 ile 14 Eylül 1920 tarihleri arasında haber ağırlığı açısından bakıldığı zaman Ankara Hükûmeti İstanbul Hükûmeti ile bir dengenin kurulduğu görülmektedir. Haber yayınlarında Mustafa Kemal ve Ankara ve İstanbul haberleri olarak algılanabilecek bir tarzda yayınlar yapılmaktadır. Millî Mücadele Hareketi'nin zaferinden sonra haberlerin kesilmesi dikkati çeker. Bu durum gazetenin İngiliz politikasına eşgüdümlü olarak düşünülebilir. Nitekim gazete daha sonra yayın politikasında değişiklik yapacaktır.

Bir diğer gazete olan **Al-Ahbar** ise, I. Dünya Savaşı sonunda 22 Şubat 1920 tarihinde yayına başlayarak milliyetçi bakış açısıyla Mısır'ın önde gelen gazeteleri arasında yerini almıştır. Millî Parti ile birleşerek Mısır'ın tam bağımsızlığı konusunda bir yayın politikası izlemiş olup dönemin milliyetçi yazarı Emin el-Rafî' de makalelerini Ahbâr'da yazmıştır. (Abduh, 1982: 109). **Al-Ahbar** gazetesinin özellikle 1920-1923 yılları arasında bağımsızlık taraftarı yayınlarına paralel olarak Türkiye'deki Millî Mücadele hareketine destek vererek Mısır'da Millî Mücadele hareketi yanında kamuoyu oluşmasına katkı sağladığı söylenebilir.

Genel olarak bakıldığı zaman, Anadolu'daki Millî Mücadele Hareketi'nin Sovyet Hükûmeti ile olan ilişkisinin Mısır'da fazla bir etki yaratmadığı söylenebilir. Mısır Diyarı Müftüsü bulunan Muhammed Necib 18 Ağustos 1919 tarihinde Mısır'da Bolşevikliğe karşı bir fetva vermiştir. Bu fetvanın metni dönemin en önemli basını arasında yer alan **Al-Ahrâm** gazetesinde "Bolşeviklik Dini Yıkıyor" başlığıyla yayınlanmıştır. (**Al-Ahram**, 18 (Ağustos)

August 1919). Ayrıca söz konusu fetva **El-Mukattam** gazetesinde de yayımlanmıştır. (El-Mukattam, 18 August 1919).

Daha önce 1919 Aralık ayında Chicherin'in Bütün Rusya Sovyetlerinin VII. Kongresi'ne sunduğu raporda Doğunun uyanışından söz ederek İran, Çin, Kore, Türkiye ve Mısır'da kapitalizm karşıtı hareketlerin gün geçtikçe arttığı ve kaybolan hürriyetlerin tekrar kazanılması için yapılan bu mücadelede yardımcı olunması gerektiği ifade edilmişti. (Armaoğlu, 1984: 309). Buradan hareket edilerek Mısır'da 1919 ve 1920 li yıllardaki komünist hareketin partileşme süreci de dikkate alındığında Bolşevikliğe karşı fetva verilmesi daha anlamlı hâle gelmektedir. Bu husus aynı zamanda Türk-Sovyet ilişkilerine dikkatlerin çekilmesinin de bir sebebi olmuştur.

Al-Ahram gazetesinde "Kemalistler ve Bolşevikler" unvanlı makalede Anadolu'daki Mustafa Kemal ve arkadaşlarının Kafkasya tarafında Bolşevik Ruslarla irtibat kurmak için çaba harcadıkları ifade edilerek, İstanbul Hükûmeti'nin Bolşevikliğe karşı Mısır'da yayımlanan fetvayı gazetelerde yayınlattığı ve Bolşevikliğe karşı olarak İstanbul'daki hilâfet merkezinin korunması gerektiği konulu bir genelge yayınladığını duyurulmaktadır. **Al-Ahram**, 4 Eylül (September) 1920). Bolşevikliği reddeden bu fetvaya karşı kendilerini savunmak için Mısır komünist hareketi mensupları Türk-Rus ilişkilerini kullanma yoluna da gitmişlerdir. Mısır Bolşevikleri, Millî Mücadele hareketi bağlamında Ruslar ile Türklerin kurduğu ilişkiyi İslam ile komünizm arasında bir ilişkinin olabileceğinin bir kanıtı olarak kullanma yoluna gitmişlerdir. (Bayumî, 1989: 41).

Al-Ahbar gazetesi 1920 yılının ortalarında Millî Mücadele hareketi ile Ruslar arasındaki cereyan eden karşılıklı haberleşme ve görüşmelere bağlı olarak her iki taraf arasında bir yakınlaşmanın olduğunu söylemekle yetinmektedir. (**Al-Ahbar**, 16 May 1920, Bayumî, 1989: 42). Söz konusu yakınlaşmanın daha somut bir hâle geldiği yine söz konusu gazetede 26 Nisanda Büyük Millet Meclisi Başkanı sıfatıyla Mustafa Kemal Paşa'nın imzasını taşıyan ve Lenin'e gönderilen mektuptan hareketle açıklanmaktadır. Özetle her iki devleti de tehdit eden yabancı emperyalizme karşı birlikte mücadele etmek, emperyalist devletlere karşı mücadelede Rusya Bolşevikleri ile askerî harekâtı birleştirmek, Kafkas Seddi'nin yıkılmasında, Sovyet kuvvetlerinin Gürcistan'a, Türk birliklerinin de Ermenistan'a karşı harekâtını, Azerbaycan'ın da Sovyet Rusya'ya katılmasının kabulünü, silah, cephane, para yardımı sağlanmasını isteyen mektubundan bahsetmekteydi. (**Al-Ahbar**, 29 Haziran (June) 1920, Bayumî, 1989: 42).

Al-Ahbar gazetesi genel yayın yönetmeni olarak da görev yapan Emin El-Râfîi, konuya ilişkin yayınladığı makalede, Bolşevik hareketin Anadolu'daki Millî Mücadele Hareketi'ne destek çıkmasını takdir ve övgü ile karşılamaktadır. Emin el-Râfîi buna sebep olarak ise, eğer batılı devletler Bolşevik tehdidine karşı koymak istiyorlarsa milletlerin hürriyetine ve hür iradesine saygı

duymaları gerektiği, bu devletlerin düşmanca tutumlarına devam etmesi hâlinde bu durumun, milletleri komünizmin önünde set ve engel olmak yerine onları komünizmin kucağına ittiğini belirtmektedir. (El-Râfiî, **Al-Ahbar**; 7 June 1920, Bayumî, 1989: 42). Yine Râfiî, İtilâf Devletlerinin tıpkı Anadolu’da olduğu gibi Asya siyasetlerinin de artık iflâs ettiğini ve bu siyasetten Bolşeviklerin faydalandığı görüşüne katıldığını ifade etmektedir. (**Al-Ahbar**, 8 Haziran (June) 1920, Bayumî, 1989: 42).

Al-Ahbar gazetesinde, “Mustafa Kemal’in Hariciye Siyaseti” adlı yazıda Mustafa Kemal’in yaptığı resmi açıklamalardan yola çıkarak Türk dış politikası değerlendirilmektedir. Gazetede Moskova Antlaşması öncesindeki mevcut durum Atatürk’ün sözleriyle açıklanmaktadır. Bu konuda Atatürk’ün, “Sovyet Rusya Cumhuriyeti ile aramızdaki kardeşlik ilişkilerine gelince, o en iyi bir yolda devam etmektedir. ve bu ilişkilerin daha da geliştirilebilmesi için Moskova ile temsilcimiz aracılığı ile her iki Hükûmet arasında bir siyasi muahedenin akdedilmesi için çalışmalar yapmaktayız” sözlerine yer verilmiştir. (**Al-Ahbar**, 22 Mayıs (May) 1921).

16 Mart 1921 tarihinde imzalanan **Türk-Sovyet Dostluk Antlaşması** **Al-Ahbar** gazetesinde “Türk ve Rus Hükûmetleri Arasında Siyasi Antlaşma” başlığıyla verilmiştir. Gazetenin İstanbul muhabiri tarafından yazılan bu yazıda antlaşma maddeleri verilmekte ve sevinç duyulduğu ifade edilmektedir. (**Al-Ahbar**, 11 Mayıs (May) 1921). Bu antlaşmadan hareketle doğu meselesinin yeni bir döneme girdiği, Avrupa’nın Orta Doğu’yu düzene koyma adına yaptığı hâkimiyet yarışının önüne nihayet geçildiği, Doğu’nun artık kendi işlerini kendisinin halledebileceği, Doğunun seçtiği yolda sağlam yürüdüğü ifade edilmektedir. Bu yeni gelişme ile Türkiye’nin dünya siyasetindeki yerinin kuvvetlendiğini, şu anki ve gelecekteki siyasi hasımlarının oyunlarından kurtulduğu istiklâlini koruduğunu ve bundan sonra da Türkiye’ye artık bir kötülüğün gelmeyeceği vurgulanmaktadır. (Bayumî, 1989: 46-47).

Kuvva-yı Milliye’nin Yunanlılara karşı kazandığı başarılar Mısır’da söz konusu dönem itibarıyla Türkiye aleyhinde neşriyatıyla bilinen **El-Mukattam** gazetesinde Türklerin Bolşevikler ile olan irtibatına bağlanarak görmezlikten gelinmeye çalışılmakta ve Mısır kamuoyunda Türklerin itibarını sarsmayı amaçlamaktadır. Gazetede, Bolşevizm’in Anadolu köylüsüne sosyal kalkınmayı sağlayacak ilerlemeyi temin edecek kabul edilebilir tatlı bir fikir olarak takdim edildiğini ve aldatıldıkları ifade edilerek adres olarak Türkiye’yi dostluk ve adaleti ile bilinen İngiltere’den başka bir gücün kurtaramayacağı belirtilmektedir. Ayrıca şayet Rusların Mustafa Kemal’e silah ve mühimmat yardımı olmasaydı Yunanlılara karşı zafer kazanılamayacağı ifade edilerek Rus tehlikesine vurgu yapılmaktadır. (**El-Mukattam**, 7 Haziran (June) 1920). Daha sonra da **El-Mukattam** gazetesinde aynı uyarılar sürdürülmektedir. Örneğin bu durum; “Türkler şunu idrak etmelidirler ki, Bolşevik Rusya’nın hedeflerinin Rus Kayzer İmparatorluğu’nun hedeflerinden farklı olmadığı bunun şu an ortaya çıkmamasının sebebinin Rusya’nın kendi içerisinde

Bolşevizm’i yerleştirmeye çalışması ve Lenin’in şu anda ülkesini dışarıda zor duruma sokacak girişimlerden kaçınmasıdır...” şeklinde yorumlanmaktadır. **El-Mukattam**, 13 Nisan (April) 1921, **El-Mukattam**, 14 Nisan (April) 1921, (**El-Mukattam**, 30 April 1921).

Türk Millî Mücadele Hareketi’ni yakından takip eden **Al-Ahbar** gazetesinde resmî ağızlardan yapılan alıntılarla Millî Mücadele Hareketi’nin özellikleri şu şekilde belirtilmektedir. Türkiye kesinlikle Bolşevizm’e tabii olamayacaktır, çünkü Anadolu’daki hareket millî bir harekettir, Türk milleti İslam’ın prensipleriyle kaynaşmış ve onun anlayışını benimsemiş bir millettir, Anadolu’daki hareketin tek amacı vatanın istiklâlini sağlamak, hilâfet ve saltanat makamını tehlikeden kurtarmaktır. (A. R., **Al-Ahbar**; 8 Nisan (April) 1921, Bayumî, 1989: 42). Bu noktadan hareketle Mısır basınında Türkiye’nin Sovyetlerin mihverine çok fazla girmesi veya Türkiye’nin Bolşevikleşmesi konusunda ciddi bir kaygının taşınmadığı anlaşılmaktadır. Bu durum, Mısır’ın kendi iç bünyesindeki siyasi hareketliliğin veya Mısır sosyalist hareketinin varlığının etkileri, bu varlığın Türk-Sovyet ilişkilerinden etkilenip etkilenmediği veya ne derece etkilendiği sorusunu da akla getirmektedir. Bu konuda çalışma yapan Bayumî’ye göre Mısır’daki komünizm hareketinin 1921 yılında Türk-Rus yakınlaşmasından etkilendiğine işaret eden bir belge bulunmamaktadır. (Bayumî, 1989: 42). Buna sebep olarak Mısır komünizm hareketinin içeride toplumsal destek yoluyla kendi varlığını koruma veya uluslararası alanda komünizm hareketine bağlanarak onlardan aldığı destek ile kuvvetlenme konusunda henüz bir anlayış birliğinin oluşmamış olması ve bu konudaki ihtilaflar yüzünden henüz hareketin alt yapı oluşturma sürecini yaşaması olarak gösterilmektedir. (Bayumî, 1989, 43). Mısır’a sosyalist fikirler ilk olarak aslında Avrupa’ya tahsil için gönderilen öğrenciler tarafından getirilmiştir. 1908 yılında altı yüz kadar Mısırlı öğrenci Avrupa’da özellikle de Fransa’da eğitim görmekteydi. Bu süreç sonunda Mısır’da “Mısır Sosyalist Partisi” 1920 yılında kurulmuştur. Joseph Rosentalı, Hüsnü el-Arabî ve Anton Maran kurucuları arasındadır. Parti, ismini 1922 yılında “Mısır Komünist Partisi” olarak değiştirmiştir. (Ismail, 1990: 3, Gınat, 1993: 22-24, El-Sayrafi, 1986, El-Sâmir, 1981).

Al-Ahram gazetesinde hemen İkinci Londra Konferansı öncesinde 1921 Şubat ayında yayınlanan “Türkiye Meselesi-Avrupa ve Bolşevikler Arasında Türkler” başlıklı makalede Atatürk’ün Rusya politikası ve Avrupa arasındaki dengelere ilişkin tespitlerde bulunmaktadır. (**Al-Ahram**, 3 Şubat (February) 1921). Özetle bu yazıda “... Biz bugün burada Ankara’daki liderlerin ortaya koyduğu amilleri sunuyoruz. Bu liderler, itilaf devletlerine karşı mukavemet etmeyi adil bir barışın sebebi olarak görüyorlar ve mukavemet etmek kuvvete ihtiyaç duyar. Türkler bunun için Bolşeviklerle irtibat kurdular ve onların planı içerisinde güç ve cesaret kazandılar. Bu zamanda onlar tetikte ve uyanık idiler. Çünkü bütünüyle ve her şeyden önce Bolşevikler ideoloji ve nüfuz alanlarını yaymaya büyük önem veriyorlardı. Bu amaçla Türkiye’ye el uzatıyor yardım ve davette bulunuyorlardı. Lâkin Türkler selâmette değiller ve onlar idarelerini

teslim etmiş görünmüyorlar. Türk halkı Bolşevik mezhebi üzerine karar vermiyor. Mustafa Kemal imkânsızlıklar içerisinde olan ülkesinin hedeflerini gerçekleştirmek için zorluk ve meşakkatten korkmadan Bolşeviklerden kazanca tevessül etmeye karar verdi. Böylece iki zıtlık arasında bir uyum ortaya çıktı, bu hususta başka bir yol da yoktu. Bolşevikler Mustafa Kemal'e ilk olarak bir öneride bulunmuşlardı. Bu iki ayrı ordunun birbirinin gücüyle genişlemesiydi... Karşılıklı gönüllerdeki menfi duygular silinmiş olmamasına rağmen görünürde Lenin ve Mustafa Kemal arasında bir yakınlaşma oldu. Bu Bolşevik ve Türk üyeler arasında Bakû Kongresi sırasında tecelli etmişti... ve sonuçta her iki kesim bir araya geldiler. Yakınlaşma devresi ve daha sonra karşılıklı eleştirilerin ardından vuruşmaları kesindir. Çünkü Türk Türk'tür ve Rus da Rus'tur. Bolşeviklerin sözleri siyasetlerini de gösteriyor. Bunu İran'da açığa çıkardılar. Bolşevikler İran'ın kuzeyine girdiler. Onların İran üzerinde gönüllerinden geçirdikleri bir amaçları vardı. Bundan daha fazlasını yapan Kayser Hükûmeti oldu mu? ve Lenin Hükûmeti'nin istediğinden daha fazlasını İran Hükûmeti istedi mi?... ”(**Al-Ahram**, 3 February 1921). Aynı makalede devamla “...Mustafa Kemal ve arkadaşları bütün bunları biliyorlar. Onlar Türkiye'nin barışı için Sevri'n şartlarına karşı gelmeyi ilke edinerek doğuda bütün yönleri ile Bolşevik bağlantısını kullanıyorlar. Mustafa Kemal ve arkadaşları Bolşevik değiller, Bolşeviklere güvenmiyorlar ve onlarla birlikte yürümenin selametinden de emin değiller... Anadolu'da hayatını, mülkünü korumak için mukavemet eden Türk milletidir. Türk halkı, bu durumda yaşamaktansa gençleri için yeni bir teceddüt için barış ve sükûn içerisinde yaşamak istiyor. Türkiye, Bolşeviklikle birlikte olup onların tarafında bir set vazifesi görmek gibi bir konuda ittifak etmiyor...” (**Al-Ahram**, 3 February 1921).

Mısır basınında Yusuf Kemal'in (Tengirşek) Mayıs 1921 de Dışişleri Bakanlığına getirilmesinin Sovyetlerle olan ilişkilerde bir kazanç olduğu belirtilmektedir. Yusuf Kemal'in de Bekir Sami gibi Rusya'ya geldiği, Rusya'nın siyasetini yerinde inceleme ve gözlem imkânı bulduğunu dahası Rusya'ya gidiş ve dönüşünde Azerbaycan yolunu kullandığını, kendi gözü ile Bolşeviklerin oralarda nasıl bir yıkıma sebep olduklarını gördüğü belirtilmektedir. Yeni Dışişleri Bakanı olarak Yusuf Kemal'in Sovyetler Birliği ile olan ilişkilerde Ankara'nın temel politikası olan millî dış siyasetin dışında bir tutum sergileyecek birisi olmadığı da vurgulanmaktadır.

Londra Konferansı sonrasında 13 Haziran 1921 tarihinde Fransa ile resmen müzakereye başlanması ve Ankara İtilafnamesi'nin imzalanmasına kadar geçen süreçte İngiltere'nin uluslararası alanda yalnızlaştırılması El-Ahram'ın İstanbul muhabiri tarafından şu şekilde yorumlanmaktadır. Muhabir, “İngiltere ve Anadolu Arasında Siyasi İlişkiler” adlı yazısında Türklerin Moskova'da yaptıkları antlaşmadan sonra Fransa ve İtalya ile de yakınlaşma içerisine girmelerinin bir sonucu olarak İngiltere'nin bölge stratejisinin bozulduğu ve bu durumda İngiltere'nin bölge için bir siyaset değişikliği yapmak hazırlığında olduğu ve bu değişikliği yapması gerektiğini belirtmektedir. Bu durumun İngiltere'yi bölgede yalnızlaştırdığı ve Türkiye'nin bu durumdan çok iyi bir

şekilde yararlandığını da ifade etmektedir. (M. A., **Al-Ahbar**, 22 June 1921). Sonuç itibarıyla İtilaf Devletlerinden birisi olan Fransa'yla Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti arasında diplomatik bir başarı olan Ankara İtilafnamesi Mustafa Kemal ile Franklin Bouillon arasındaki görüşmeler sonrasında 20 Ekim 1921 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.

1929 yılına gelindiğinde ise Türkiye'nin Sovyetleşmesi gibi bir konunun önemini kaybettiği Türkiye'nin bölgede barış içerisinde sınır güvenliği dikkate alan bir politik anlayışta olduğu belirtilmektedir. Türk-Sovyet ilişkileri bağlamında 1929 yılında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Dışişleri Halk Komiseri Yardımcısı L. M. Karahan'ın Ankara ziyaretinin değerlendirildiği **Al-Ahram** gazetesinde, "Türkiye, Rusya'dan ayrılmak hususunda tek başına kalmamak için başka bir devlete dayanmadan evvel çok ihtiyatkâr davranıyor" denilmektedir. (**Al-Ahram**, 27 November 1929). Yine aynı yıl **El-Siyasa** gazetesinde yapılan değerlendirmede Asya'da Türkiye'nin Rusya ile birlikte İran'ı da yanına alarak bir cephe oluşturduğu vurgulandıktan sonra dış politikada Türkiye'nin öncelikle sınırlarını korumaktan başka bir amacının bulunmadığı tespiti yapılmaktadır. (**El-Siyasa**, 07 April 1929).

Bu konuda Bayumî, Rusların İslam dünyasındaki devletlerle ilişki kurma çabasını batılı sömürgeci güçlere karşı yapılan savunma ve mücadeleleri desteklemelerinin asıl amacının Çarlığa karşı yapılan ve yeni doğmuş olan devrime içeride ve dışarıda destek arama ve özellikle başta İngiltere olmak üzere Rusya üzerindeki devletlerin baskısını azaltmak olduğuna da işaret etmektedir. (Bayumî, 1989, 43).

Bayumî Türk tarafının Ruslara yaklaşmasını şu gerekçelerle açıklamaktadır. Millî Mücadele hareketi bir taraftan kendisini uluslararası alanda kabul ettirmeye diğer yandan Rusya ile olan sınırını bu dayanışma ile emniyet altına alarak Türk vatanını istilâ eden işgalcilere karşı yönelmeye ve onlarla mücadele etmek amacındaydı. Ayrıca içeride faaliyet gösteren sol kuruluş ve partilerin de desteğini kırmak istemiyordu. (Bayumî, 1989, 43).

SONUÇ

Mustafa Kemal önderliğinde başlatılmış olan Türk Millî Mücadele Hareketi'nin dış politikası, dönemin dünyasının gerçeklerini gören bir anlayış ile şekillendirilmiştir. Millî Mücadele dönemi Türk dış politikasının esasını Atatürk'ün belirlediği tam bağımsız yeni bir Türk devleti kurmak düşüncesi oluşturmaktaydı. Amasya Genelgesi ile millî bağımsızlık ve egemenlik düşüncesi açıklanmış, Erzurum ve Sivas Kongreleri ile bu husus ilan edilmiş, Büyük Millet Meclisi'nin açılması ile de sağlam bir temele oturtulmuştur. Yeni Türk devleti tam bağımsızlık ilkesini esas alırken Misak-ı Millî ile de sınırlarını gerçekçi bir biçimde çizmiştir. Bu bağlamda dış politikanın çerçevesi; tam bağımsızlık, karşılıklı haklara saygı, iç işlerine müdahalenin reddi ve bu esaslar içerisinde komşu ülkeler ve dünya ile barış içerisinde iyi ilişkiler kurmak olarak ifade edilebilir.

Millî Mücadele döneminde hem Sovyet Hükûmeti hem de Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti'nin Batılı Devletler ile mücadele içerisinde olması 1921 Moskova Antlaşmasının imzalanmasında önemli bir etken olmuştur. Bu dönemde iki devlette, Batılı emperyalist devletlere karşı ortak hareket edebilmek için bir yakınlaşma politikasını amaç edinmiştir. Bu dönemde başlayan Türk-Sovyet yakınlaşması ve nihayet Türk-Sovyet ittifakı, Lozan Antlaşmasından sonraki dönemde de Batılı devletlerin Türkiye'ye karşı uyguladıkları politikaların etkisinde bir gelişme göstermiştir.

Millî Mücadele sürecinde Sovyetler Birliği ile komşuluk ilişkileri geliştirilmiş ve Batıya bir mesaj verilmeye çalışılmıştır. Böylece, Batılı ülkelere gerektiği takdirde Sovyetler ile birlikte hareket edilebileceği gösterilmiştir. Batılı devletler tarafından bu durum dikkate alınarak Türkiye'nin Bolşevik olabileceği endişesi sıkça dile getirilmiştir.

Batıda İngiliz basınında Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti'nin Sovyet Hükûmeti ile kurduğu yakın ilişkiye şüpheyle bakılmaktaydı. Özellikle muhafazakâr basın bu kaygıyı dile getiriyor ve bu durumu, Türkiye'nin Bolşevik olması olarak değil de, şartların zorlamasıyla oluştuğu şeklinde görmek istiyordu. Daha önce İngiliz gazetelerinin büyük bir bölümünün, Türkiye Hükûmeti'nin gerçekte Bolşevik olduğuna ve buna bağlı tavırlar sergilediğine inanmalarına rağmen Lozan Antlaşmasının imzalanmasından sonra Türkiye ve Türk Hükûmeti üzerindeki Bolşevik etkisi konusunda İngiliz şüpheleri hafiflemiştir. 1927 yılına gelindiğinde artık bütün İngiliz basını Türkiye üzerinde Sovyet etkisi olmadığı konusunda hemfikirdir. Sonuçta, daha başlangıcından itibaren çok zekice bir diplomasi ile Türkiye üzerindeki Bolşevik tesirden kuşkulanan Batıya karşı bu konunun, Atatürk tarafından ustaca kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Mısır'da Türk-Sovyet ilişkileri konusunda temel anlayışı oluşturacak olan ilk tepki 1919 yılında Bolşevikliğin İslam dinini tehdit ettiği gerekçesiyle Mısır diyarı Müftüsü bulunan Muhammet Necib'in bir fetvasıyla başlamıştır. **Al-Ahram** gazetesinde Türk-Sovyet ilişkileri haberler şeklinde duyurulurken Türkiye'nin içinde bulunduğu şartlar ve uygulanan politikalar açısından daha 1921 yılında söz konusu ilişkilerin karşılıklı çıkarlara dayandığı ve Türkiye'nin Bolşevik olamayacağı vurgulanmaktadır.

El-Ahram gazetesinde mevcut gelişmeler öncelikle haberler bağlamında izlenmiş 1921 yılı Londra Konferansı öncesine gelindiğinde ise Dünyada gelişen mevcut siyasi durumun Türkleri Sovyetlere yakınlaştırdığını bunun konjonktürle ilgili olduğunu Mustafa Kemal'in adil ve kalıcı bir barış için çalıştığını bunun için İtilaf Devletlerine karşı mukavemet ettiğini ve savunmanın kuvvete ihtiyaç duyduğunu bunun için de Avrupa-Rusya dengesi içerisinde Bolşeviklerle irtibat kurduğu belirtilmektedir. Burada da Türkiye'nin siyaseten Sovyet Hükûmeti'yle bağlantı kurduğu ve bunun Bolşevik olma anlamına gelmediği özellikle vurgulanmaktadır.

İngiltere yanlısı ve Türkiye aleyhinde neşriyatıyla bilinen **El-Mukattam** gazetesinde ise Türkiye'nin İngiltere'nin adaletine güvenmesi gerektiği Bolşevikliğin Anadolu köylüsüne çok tatlı bir fikirmiş gibi takdim edildiği aslında Sovyetlerin hedefinin uzun vadede Türklerin aleyhine olduğu vurgulanmaktadır. Ayrıca ilişkilerin bu şekilde seyri hâlinde gelecekte Türkiye'yi bir tehlikenin beklediği vurgulanarak gözdağı verilmektedir. Anadolu'daki millî mücadeleye ilişkin hemen bütün haberleri Yunan sefareti aracılığıyla Yunan genelkurmayından aldığı bilinen ve tarafsız olmayan söz konusu gazetenin özellikle Türkiye aleyhine sürdürdüğü yayın politikası Lozan Antlaşmasına kadar devam etmiş ve Antlaşmadan sonra yayın politikasında bir değişiklik olmuştur.

Milliyetçi yayın politikasına sahip olan **Al-Ahbar** gazetesinde Türk-Sovyet ilişkileri daha yakından izlenmiş ve gerek yapılan antlaşma ve görüşmeler ve gerekse karşılıklı açıklamalar yakından takip edilmiştir. **Al-Ahbar**'da Batılı devletlerin özellikle İngiltere'nin Doğu politikasının iflas ettiğini ve bu boşluğun Sovyetler tarafından doldurulduğunu daha başından itibaren belirterek, Türkiye'nin dünya siyasetinde yerinin kuvvetlendiği, bunun Türkiye'nin Bolşevikleşmesi anlamına gelmediği ve Türkiye'nin Sovyetlere tabi olmayacağı ifade edilmektedir.

Sonuç olarak, Batılı ülkeler özellikle İngiltere tarafından Türk-Sovyet ilişkilerinin algılanış biçimi dikkate alındığı zaman Türkiye'nin Bolşevik olabileceği endişelerine rağmen Mısır basınında bu ilişkilerin Batılı ülkelerdeki kadar fazla bir etki yaratmadığı, doğu-batı bağlamındaki konjonktürle değerlendirildiği, Batılı ülkelere karşı Atatürk'ün politik tavrının dikkatle izlendiği şeklinde ifade edilebilir. Mısır basınında söz konusu ilişkilerin ideolojik gerekçelere dayanmadığı, I. Dünya Savaşı sonunda gelişen siyasi atmosfere bağlı olarak geliştiği ve Türk Hükûmeti'nin izlediği tutumun söz konusu şartlara uygun gerçekçi bir politik tavır olarak algılandığı söylenebilir.

KAYNAKÇA

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, (1997), C. 1-III, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı Yayınları.

A. R., (8 April 1921), "El-hareket el-Vataniye el-Turkiye ve Hakikat Alâkatuhâ bil-hareket el-Bolşefiye", **Al-Ahbar**, (Nu. 345).

Al-Ahbar, (16 May 1920).

Al-Ahbar, (08 June 1920).

Al-Ahbar, (29 June 1920).

"Ankara ve Moskov- Beyn Mustafa Kemal ve Sefir el Bolşefik", (19 July 1921), **Al-Ahram**, (Nu. 13488).

Armaoğlu, Fahir, (1984), **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914–1980**, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Atiya El-Sayrafî, (1986), **İştirakiye Efendinâ ve'l-neşâtu'l-ummâliye el-Mısriye el-hadise**, (baskı yeri yok)

Aybars, Ergün, (1988), **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I**, Ankara: Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları: 2.

“El-Mes’ele Türkiye-el-Etrâk Beyn el-Avruba ve’lel-Bolşefiye”, (3 February 1921), **Al-Ahram**.

“El-Bolşefiye Tehden el-Diyanet”, (18 August 1919), **Al-Ahram**, (Nu. 12899).

“El Hâl fi Türkiye”, (14 Ekim 1919), **El-Mukattam**, (Nu. 9297).

“El Harb fi Anadol-Te’hir el Hücûm- El Rus ve El Kemâliyûn”, (1 Haziran 1921), **El-Mukattam**, (Nu. 9796).

“El Harb el Anadu, İttihak el-iktisadiye beyn Mustafa Kemal ve el Bolşevik”, (23 September 1921), **Al-Ahram**, (Nu. 13545).

“El-Kemâliyûn ve’l-Bolşefik-Hükûmet Âsitâne, El-kuvvayu’l-Mahalliye”, (4 October 1920), **Al-Ahram**, (Nu. 13220).

“El Kemaliyûn ve el Bolşefiye”, (3 March 1921), **Al-Ahram**, (Nu. 13373).

“El Mes’ele El Türkiye- El Etrâk Beyn Bolşefik ve Avruba”, (3 February 1921), **Al-Ahram**, (Nu. 13349).

El-Mukattam, (13 April 1921).

El-Mukattam, (14 April 1921).

El-Mukattam, (30 April 1921).

El-Mukattam, (07 July 1920).

El-Siyasa, (07 April 1929).

Emin el Raff’ el Mehamî, (20 September 1919), “Mısr ve Türkiye ve Re’y Ferid Beg Reis el Hizb el Vatanî”, **Al-Ahram**, (Nu. 12928).

Emin El-Râfîi, (7 June 1920), “Meşâkil el-Şark “, **Al-Ahbar**.

“Enver Başa ve Kemal Başa”, (23 Temmuz 1919), **Al-Ahram**, (Nu. 12873).

“Fetva”, (18 Ağustos 1919), **El-Mukattam**, (Nu. 9249).

“Fi Belâd el Anadol Mâ Yef’al Mustafa Kemal”, (12 September 1919), **Al-Ahram**, (Nu. 12921).

Gönlübol, Mehmet-Sar, Cem, (1997), **Atatürk ve Türkiye’nin Dış politikası (1919-1938)**, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı Yayınları.

“Hâdis Mustafa Kemal”, (5 December 1919), **Al-Ahram**, (Nu. 12993).

“Hutbe Mustafa Kemal”, (31 July 1922), **Al-Ahram**, (Nu. 13810).

İbrahim Abduh, (1982), **Tatavvur el-Sahâfetu'l-Mısriye 1798-1981**, Kahire.

“İla Moskov min Ankara”, (18 August 1921), (**Al-Ahram**, (Nu. 13513).

Ismail, Tarek Y., Rifa'at El-Sa'id, (1990), **The Communist Movement in Egypt 1920-1988**, New York, Syracuse University Press.

İstanbul Muhabiri, (15 April 1920), “Ayn ‘ala el Anadol ve el Rusya”, **Al-Ahram**, (Nu. 13101).

İstanbul Muhabiri, (10 May 1920), “Hel Hunak İttisal beyn El-Bolşefik ve Mustafa Kemal”, **Al-Ahbar**, (Nu. 64).

İstanbul Muhabiri, (11 May 1921), “Mu’âhede Siyasiye beyne Hükümet Ankara ve el-Hukümet el-Rusya”, **Al-Ahbar**.

İstanbul Muhabiri, (6 September 1919), “El Mu’temer el Türkî fi Erzurum”, **Al-Ahram**, (Nu. 12917).

İstanbul Muhabiri, (5 Haziran 1921), “El Hâlet fi el Anadol- Şu’ûn el Harbiye- Ankara ve Rusya Kemalîn ve Fransa- el Hilâf ma’ Britanya el ‘Azmi’”, **El-Mukattam**, (Nu. 9800).

İstanbul Muhabiri, (23 December 1919), “El Hâlet fi Turkiye-Hareket Mustafa Kemal ve İngiltere ve Fransa”, **Al-Ahram**, (Nu. 13007).

“Karahana ve Ankara-El-tecdîd el-İtilâf”, **Al-Ahram**, (27.11.1929).

M. A., (8 July 1921), “El-Alâkât el-Hâzira beyn Ankara ve Moskov”, **Al-Ahbar**, (Nu. 419).

-----, (11 May 1921), “Mu’âhede Siyasiye Beyn Hükümet Ankara ve el Hükümet Rusiye”, **Al Ahbar**, (Nu. 370).

-----, (12 May 1921), “El-mes’le el-Şarkiye ba’ad el-Mu’ahade el-Turkiye el-Rusya”, **Al-Ahbar**, (Nu. 371).

-----, (22 Haziran 1921), “El Alâkât el Siyasiye Beyn İngiltere ve el Anadol”, **Al-Ahbar**, (Nu. 407).

“Min el-Asitâne ila Moskov”, (18 August 1921), **Al-Ahram**.

“Mustafa Kemal”, (22 Temmuz 1919), **El-Mukattam**, (Nu. 9226).

Ömer, (22 July 1921), “El-Alâkât el-Siyâsiye beyn Ankara ve Moskov”, **Al-Ahbar**, (Nu. 431).

Rami Gınat, (1993), **The Soviet Union and Egypt 1945-1955**, London.

Ref’et El-Sâmir, (1981), **Tarih el-Hareket el-İştirâkiye fi Misr 1900-1925**, Kahire.

“Rusya Tuayyid el-Kemaliyûn”, (2 September 1922), **Al-Ahram**.

Saray, Mehmet, (1990), **Atatürk’ün Sovyet Politikası**, İstanbul.

“Siyaset Mustafa Kemal el-Hariciye”, (22 May 1921), **Al-Ahbar**, (Nu. 381).

Şener, Bülent, (2007), “Atatürk’ün Dış Politika anlayışında Gerçekçilik ve Pragmatizm Olguları, Millî Mücadele Dönemi Türkiye-Sovyetler Birliği İlişkileri Örneği”, **Askerî Tarih Araştırmaları Dergisi**, 5 (9), 175-186.

“Türkiye ve el Bolşefik”, (24 May 1922), **Al-Ahram**, (Nu. 13753).

“Türkiye ve el Harb-El Hatır el Ahmer”, (21 June 1922), **Al-Ahram**, (Nu. 13776).

Yalçın, Durmuş (ve diğerleri), (2005), **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I**, Ankara, AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi.

Yılmaz, Mustafa, (2002), **İngiliz Basını ve Atatürk’ün Türkiyesi**, Ankara, Phoenix Yayınları.

Zekeriya Suleyman Bayûmî, (1989), **Mevkîf Misr min-el-Mütegayyirât fî Türkiye Beyn el-Harbeynu’l-Alemiteyn 1918-1938**, Kahire, Dârü’l-kitâbü’l-câmi’a.